

MATEUSZ BARŁÓC

SWPS University of Social Sciences
and Humanities in Warsaw, Poland

mbarlog@swps.edu.pl

ORCID: 0000-0002-3966-159X

ANNA SADOWSKA

Pedagogical University of Krakow

ann.sadowska1@gmail.com

ORCID: 0009-0003-4861-8408

IDEA PROJEKTOWANIA UNIWERSALNEGO W UCZELNI – KONTEKST ROZWOJU STUDENTÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

THE IDEA OF UNIVERSAL DESIGN AT THE UNIVERSITY – THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF STUDENTS WITH DISABILITIES

ABSTRACT:

Aim: Presenting the idea of universal design in higher education and indicate that the appropriate adaptation of teaching conditions to the potential of learners is the basic context for the development of their competences.

Method: An in-depth, semi-structured interview conducted with five students with a disability certificate. The study is based on a phenomenological perspective, i.e. the need to understand the experiences of the participants.

Results: students pay attention to the need to modernize the infrastructure of Polish universities, including the layout of lecture halls and common space, which is a place of rest between classes. The method of verifying the learning outcomes and the quality of teaching require improvement and communication between students with disabilities and university staff.

Discussion: the basic need seems to be the ability to design solutions, because some of the ideas implemented at universities seem to be wrong. Theoretical and practical conclusions are presented in the discussion of the results.

STRESZCZENIE

Cel: Przedstawienie idei projektowania uniwersalnego w szkolnictwie wyższym oraz wykazanie, że właściwe dostosowanie warunków nauczania do potencjału uczących się stanowi podstawowy kontekst rozwoju ich kompetencji.

Metoda: Wywiad pogłębiony, częściowo ustrukturyzowany przeprowadzony z pięcioma studentami legitymującymi się orzeczeniem o niepełnosprawności. Badanie opiera się na perspektywie fenomenologicznej, a więc potrzebie zrozumienia doświadczeń osób badanych.

Wyniki: studenci zwracają uwagę na konieczność modernizacji infrastruktury polskich uczelni, w tym układ sal wykładowych i przestrzeni wspólnej, stanowiącej miejsce odpoczynku pomiędzy zajęciami. Poprawy wymaga sposób weryfikacji efektów uczenia się oraz jakość nauczania i komunikacji pomiędzy studentami z niepełnosprawnością a pracownikami uczelni.

Omówienie: podstawową potrzebą jest umiejętność projektowania rozwiązań, ponieważ część wdrażanych na uczelniach pomysłów wydaje się nietrafiona. Wnioski teoretyczne i praktyczne przedstawiono w dyskusji wyników.

KEYWORDS: *universal design, universal design in education, needs of students with disabilities, development, inclusive education*

SŁOWA KLUCZOWE: *projektowanie uniwersalne, projektowanie uniwersalne w edukacji, potrzeby studentów z niepełnosprawnością, rozwój, edukacja włączająca*

WPROWADZENIE

Uczelnia jest jednym z podstawowych środowisk, w którym następuje rozwój kompetencji, dlatego stworzenie w jej murach odpowiednich warunków zapewniających komfort i bezpieczeństwo studentów oraz budowanie poczucia przynależności do grupy powinno stanowić fundament dla działań pedagogów. Zaspokojenie wymienionych potrzeb w bezpiecznym środowisku może stymulować do aktywności własnej, a w konsekwencji ułatwiać proces samorealizacji i rozwoju jednostki (Bronfrennbrenner, 1979; Ettekal, Mahoney, 2017; Kuźnik, 2018; Maslow, 2018; Przetacznik-Gierowska, Tyszkowa, 2011). Uczelnie powinny zatem stwarzać każdemu z uczniów szanse rozwojowe, uwzględniając potencjał i predyspozycje indywidualne studenta, w tym stopień sprawności. Na przykład osoby z niepełnosprawnością w porównaniu do rówieśników mają niższe poczucie punktualności realizacji zadań typowych dla ich okresu rozwojowego. Są więc przekonani, że pełnosprawni rówieśnicy efektywniej realizują wyzwania dorosłości, pomimo braku obiektywnych różnic pomiędzy grupami (Brzezińska, Kaczan, Piotrowski, Rękosiewicz, 2011). Warto się zatem przyjrzeć rozwiązaniom wyrównującym szanse uczniów o różnym stanie zdrowia, a więc kwestii projektowania uniwersalnego w edukacji (Bowe, 2000; Domagała-Zyśk, 2015; Olechowska, 2020) oraz możliwościom wynikającym z *ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami*.

Problematyka projektowania uniwersalnego (ang. Universal Design) pojawia się w przestrzeni publicznej od lat 90. XX w. Przyjmuje się, że autorem pojęcia jest Ronald Mace, który kilka lat wcześniej zdefiniował *projektowanie uniwersalne* (ang. Universal Design) jako sposób projektowania usług, produktów oraz programów umożliwiający jak najbardziej powszechny dostęp, niezależnie od płci, rasy, pozycji społecznej, czy stopnia sprawności. Fundamentem koncepcji jest zatem uniwersalność i funkcjonalność produktów oraz usług (Drabik, Sobol, 2020; Grabarek, Mrochen, Panasiewicz, Zawadzka, Wysocki, 2019; Nygaard, 2018). Zagadnienie projektowania uniwersalnego w edukacji zapoczątkował oraz spopularyzował Frank Bowe. Według zaproponowanej przez niego definicji projektowanie uniwersalne w edukacji dotyczy dostosowywania materiałów dydaktycznych,

programów oraz otoczenia tak, by były one użyteczne dla wszystkich odbiorców, uwzględniając indywidualne potrzeby edukacyjne osób uczących się (Bowe, 2000). Dziś idea ta zyskuje coraz większą popularność, a władze uczelni rozważają, jak można poprawiać zarówno infrastrukturę, jak i kompetencje dydaktyczne nauczycieli akademickich w obszarze likwidowania barier komunikacyjnych i zwiększania dostępności dla wszystkich studentów (Cumming, Rose, 2022).

W tabeli nr 1 przedstawiono siedem zasad projektowania rozwiązań w nurcie Universal Design opracowanych przez zespół Center of Universal Design Uniwersytetu Północnej Karoliny (The Principles of Universal Design, NC State University, 1997).

Tabela 1. Kluczowe zasady projektowania uniwersalnego

Użyteczność dla osób o różnych możliwościach	Każda osoba korzystająca z proponowanej metody, bez względu na zmienne, takie jak poziom sprawności czy kompetencji, ma jednakowy dostęp do danego rozwiązania. Tym samym rozwiązanie jest użyteczne, atrakcyjne oraz jeśli to możliwe identyczne dla każdej osoby, bez konieczności poddawania go dodatkowej adaptacji.
Elastyczność w użytkowaniu	Uwzględnienie we wprowadzonym rozwiązaniu możliwości wyboru dogodnej metody pracy oraz możliwości adekwatnego dostosowania czasu jej realizacji, w oparciu o zdiagnozowane potrzeby danego użytkownika.
Prosta i intuicyjna obsługa	Zapewnienie tego, że korzystanie z proponowanego rozwiązania jest wygodne i zrozumiałe dla każdego użytkownika – bez względu na poziom jego wiedzy, umiejętności oraz posiadanego doświadczenia. Stworzone rozwiązanie nie wymaga szczegółowego objaśnienia oraz zapoznawania z nim użytkownika.
Czytelne informacje	Przedstawianie przekazywanych danych w sposób zapewniający ich wyrazistość, przejrzystość i jednoznaczność bez względu na warunki otoczenia. Pozwalają na dostosowanie odbieranych treści zgodnie z zapotrzebowaniem konkretnego użytkownika. Uwzględniają różne formy przekazu – wzrokowe, słuchowe, dotykowe – w celu prezentowania treści w sposób adekwatny do potrzeb oraz możliwości odbiorcy.
Tolerancja na błędy	Uwzględnienie wszystkich albo maksymalnie wielu możliwych zagrożeń i błędów, a następnie ich skuteczną eliminację oraz tym samym zmniejszanie ryzyka ich wystąpienia. Projekt dostosowuje przekazywane informacje w taki sposób, by zapewnić bezpieczeństwo i komfort użytkownika.
Przystępne użytkowanie, niski wysiłek	Z projektu można swobodnie korzystać bez konieczności podejmowania dodatkowego, nadmiernego wysiłku. Zasada zakłada również optymalizację proponowanych rozwiązań i metod w taki sposób, by były maksymalnie użyteczne a przy tym możliwe jak najmniej obciążające odbiorcę – zarówno poznawczo, jak i fizycznie.
Wielkość i przestrzeń odpowiednie dla dostępu użytkownika	Forma rozwiązania dostosowana jest do możliwości fizycznych użytkowników. Konieczne jest uwzględnienie poziomu sprawności ruchowej, manualnej, wzrokowej i słuchowej odbiorców.

Źródło: Opracowanie na podstawie The Principles of Universal Design, NC State University, 1997.

CEL BADAŃ

Celem badań własnych była analiza sytuacji studentów z niepełnosprawnością, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy projektowania uniwersalnego w edukacji. Badanie miało również cel praktyczny, jakim było wypracowanie rekomendacji w nurcie Universal Design dla szkół wyższych w Polsce.

GRUPA BADANA

Grupa badana została dobrana z uwzględnieniem następujących charakterystyk: posiadanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności oraz status studenta. Przebadano pięciu studentów w wieku od 21 do 23 roku życia, a szczegółowe informacje o uczestnikach zawarto w tabeli 2. Wszyscy badani studiuje na uczelniach publicznych w dużym mieście wojewódzkim.

Tabela 2. Charakterystyka osób badanych

Imię ^[1]	Opis
Adam	21 lat, od urodzenia jest osobą niewidomą. Aktualnie jest studentem drugiego roku studiów na kierunku informatyka.
Tomasz	22 lata, urodził się z wrodzoną wadą rozwojową – rozszczepem kręgosłupa. Obecnie jest studentem trzeciego roku na kierunku wychowanie fizyczne.
Jakub	23 lata, od urodzenia towarzyszy mu niepełnosprawność ruchowa, w wyniku której na co dzień porusza się na wózku. Jest studentem trzeciego roku studiów jednolitych na kierunku prawo.
Katarzyna	22 lata, od urodzenia jest osobą niewidomą. Studentka drugiego roku na kierunku pedagogika ze specjalnością resocjalizacja.
Maria	21 lat, w wyniku wypadku, w wieku 15 lat, straciła jedną z kończyn dolnych. Od wypadku Maria porusza się przy pomocy kul. Jest studentką drugiego roku na kierunku socjologia.

METODA BADAWCZA

Metodą badawczą był wywiad pogłębiony, częściowo ustrukturyzowany. Każdy z indywidualnych wywiadów trwał około 60 minut. Badanie odbywało się w trybie zdalnym, przy wykorzystaniu programu pozwalającego na swobodny kontakt z osobą badaną.

Wśród tematów badawczych znalazły się zagadnienia dotyczące przystosowania przestrzeni uczelnianej oraz dostosowania metod dydaktycznych

do potrzeb studentów. Rozważono również wady i zalety poszczególnych form nauczania, a więc trybu nauki tradycyjnej, nauki zdalnej oraz nauki hybrydowej (blended learning). Badanie opiera się na perspektywie fenomenologicznej, a więc potrzebie zrozumienia doświadczeń studentów z niepełnosprawnościami (Creswell, 2013).

WYNIKI

Na podstawie przeprowadzonego badania zostały wyodrębnione następujące tematy:

1. Emocje na początku studiów
2. Infrastruktura uczelni
 - 2.1. Sale ćwiczeniowe i wykładowe
 - 2.2. Przestrzeń wspólna
3. Materiały dydaktyczne
4. Studiowanie tradycyjne a zdalne
5. Wsparcie uczelni
6. Rekomendacje dla uczelni

AD. 1. EMOCJE NA POCZĄTKU STUDIÓW

Rozpoczęcie nowego etapu życia, jakim jest podjęcie studiów, dla wielu osób jest czasem niezwykle emocjonującym. Młodym ludziom towarzyszy często niepewność oraz niepokój związany z nową sytuacją, trzy z pięciu osób stwierdziły, że początek studiów nie był dla nich łatwy. Szczególnym utrudnieniem wydaje się brak informacji, które wprowadziłyby osoby z niepełnosprawnością w zasady studiowania.

Adam powiedział: *Nie wiedziałem, czego się spodziewać. Szukałem informacji o tym, czy był kiedyś inny niewidomy, któremu udało się ukończyć ten kierunek.* Problem ze znalezieniem informacji ułatwiających wdrożenie wskazał również Jakub: *Zupełnie nie wiedziałem, gdzie szukać pomocy. Czuję się bardzo zagubiony w tej sytuacji.* Podobną refleksją podzieliła się również Katarzyna: *Byłam przerażona, nigdzie nie było informacji o tym, czego się mogę spodziewać, gdzie szukać pomocy.*

Odmienne spojrzenie w tej kwestii przedstawił Tomasz: *Nie bałem się studiów. Od małego jeżdżę na zawody, więc nowe sytuacje nie są mi już straszne.*

Tematem, który budził dodatkowy niepokój, był również ten związany z postrzeganiem przez pozostałe osoby w grupie. Maria powiedziała: *Trochę się bałam tego, co powiedzą ludzie. W końcu niecodziennie widzi się kobietę bez jednej nogi.* Aspekt postrzegania poruszył również Adam, który podzielił się refleksją dotyczącą społeczeństwa: *Stresowałem się, co pomyślą, ale świadomość jest większa. Ludzie już tak nie oceniają po wyglądzie.*

AD. 2. INFRASTRUKTURA UCZELNI

Przygotowanie przestrzeni architektonicznej na uczelniach wzbudzało w rozmówcach wiele skrajnych emocji. Na potrzeby omówienia kluczowych wyników w tym zakresie, analizę podzielono na dwa podtematy, dotyczące kolejno: sal ćwiczeniowych i wykładowych oraz przestrzeni wspólnej, rozumianej jako wszystkie miejsca na uczelni, z których studenci mogą korzystać pomiędzy zajęciami.

2.1. SALE ĆWICZENIOWE I WYKŁADOWE

Przestrzeń, w której odbywają się zajęcia dydaktyczne, to miejsce bardzo istotne dla badanych studentów. Kluczowe jest, by było ono dostosowane w taki sposób, by zapewniało komfortowe warunki sprzyjające zdobywaniu wiedzy.

Pierwszym aspektem, który został poruszony podczas rozmów, była ogólnie rozumiana dostępność. Głównym tematem z tym związanym okazała się dostępność sal, w których odbywają się zajęcia. Z wypowiedzi dwóch osób badanych wynika, że w planach zajęć systematycznie umieszczano sale, do których osoba z niepełnosprawnościami nie mogła się samodzielnie dostać.

Jak wspomina Jakub: *Mieliśmy zajęcia w sali, do której się schodzi po 10 stromych schodach. Za każdym razem musiałem prosić wykładowców, by zmienić lokalizację zajęć.* Podobnym wspomnieniem dotyczącym sali językowej mieszczącej się w podziemiach budynku podzieliła się Maria: *Do sali schodziło się wąskimi, lekko krętymi schodami. Nawet pełni sprawni mieli problem, więc co dopiero ja, o kulach.*

Innym problemem, który został wskazany podczas rozmów, jest niewłaściwy dobór i rozstawienie mebli w salach. Nieodpowiednio przystosowane ławki, czy też niezachowane adekwatne odległości między poszczególnymi sprzętami mieszczącymi się w pomieszczeniu znacząco

obniżają komfort studentów. Jak mówi Adam: *Wąsko rozstawione ławki to dla mnie duży problem. Nie widząc, trudno jest się między nimi swobodnie poruszać.* Ustawienie mebli w salach zajęciowych rozwinął również Jakub: *Ogromnym problemem są dla mnie krzesła połączone ze stolikiem. Poruszam się na wózku, więc takie rozwiązanie całkowicie uniemożliwia mi siedzenie przy stoliku.*

Kolejnym obszarem infrastruktury uczelni utrudniającym poruszanie się osobom z niepełnosprawnością są schody pojawiające się w salach ćwiczeniowych i wykładowych. Dla wielu osób znaczącym utrudnieniem jest pokonanie nawet kilku schodków. Jakub o tej sprawie powiedział tak: *W wielu salach, żeby dojść do tablicy, trzeba wejść po dwóch schodkach. Samodzielnie nie mogę tego wykonać.* Analogiczny problem dotyczy również dużych sal wykładowych: *W aulach często by dotrzeć do miejsca siedzącego, trzeba pokonać kilka schodów. Te miejsca, które są najniższe, zazwyczaj nie mają nawet stolika, więc i one nie są dla mnie odpowiednie.*

2.2. PRZESTRZEŃ WSPÓLNA

Wypowiedzi rozmówców zawierały informacje zarówno o aspektach pozytywnych, jak i negatywnych takich miejsc, jak korytarze, stołówki czy biblioteka, bo to te miejsca na uczelni, w których studenci najczęściej spędzają czas pomiędzy zajęciami.

Wśród rozwiązań, które zasługiwały na pochwałę, znalazły się między innymi coraz częściej stosowane w przestrzeniach uczelnianych oznaczenia zapisywane za pomocą alfabetu Braille'a. Zdaniem Adama: *To ogromne ułatwienie, kiedy numery sal są w ten sposób oznaczone.* Nie musiałem nikogo prosić o pomoc. Katarzyna również doceniła tę formę wsparcia: *Mamy w ten sposób opisane wiele miejsc. Kiedyś był nawet pomysł, żeby tak opisać menu w stołówce, ale póki co, się nie udało.* Rozmówcy pochwalili również to, że uczelnie starają się zapewniać dostęp do wind i podjazdów. Maria wspomniała: *Mamy co prawda tylko dwie windy, ale jeśli tylko działają, to już połowa sukcesu.*

Wśród kwestii, które utrudniają codzienne funkcjonowanie na uczelni, najczęściej wymieniano nieprzemyślane zagospodarowanie przestrzeni. Każda z pięciu osób, z którymi przeprowadzono rozmowę, podkreśliła, że na korytarzach często są rozstawione dekoracje lub wystawy, które znacząco zabierają

potrzebną do przemieszczania się przestrzeń. Adam wspomniał: *Wystawy notorycznie były rozkładane na środku korytarza. Nie było to w żaden sposób oznaczone, przez co było duże ryzyko, że tam wejść. Potem już się nauczyłem, że przezornie lepiej chodzić bokiem, wzdłuż ściany.* Zdaniem Jakuba, który również spotkał się z tym problemem: *Korytarze są duże, więc to plus, natomiast ciągle tam ustawiają – makiety, wystawy, które skutecznie zabierają miejsce konieczne, by sprawnie się przemieszczać.* Z kolei dla Katarzyny istotnym problemem są rośliny i elementy dekoracyjne: *Cieszę się, że mamy tyle roślin, też je lubię, ale wydaje mi się, że lepiej byłoby je umieścić na wiszących kwietnikach zamiast na podłodze. Trudno je wszystkie omijać.*

Dwoje rozmówców zwróciło również uwagę na niewielką liczbę miejsc siedzących na korytarzach. Tomasz powiedział: *Przestrzeń przystosowana jest jak dla mnie dobrze, ale często potrzebuję usiąść, by odpocząć, a miejsc brakuje,* Maria powiedziała natomiast: *To może dla wielu wydać się głupie, ale w moim przypadku nie mogę usiąść tak o na podłodze. Trudno mi potem z niej wstać, więc dla bezpieczeństwa wolę wybrać ławkę lub krzesło.*

AD. 3. MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

Według opinii osób badanych najczęściej używaną przez wykładowców formą przekazu informacji są prezentacje multimedialne. Dostęp do nich jest jednak często możliwy tylko w czasie trwania zajęć, ponieważ, jak wskazuje Adam: *Prezentacje są bardzo przydatne, natomiast często nie są udostępniane po zajęciach.* Jak wskazują rozmówcy, w czasie trwania pandemii problem trochę się zmniejszył, natomiast wciąż jest odczuwalny. Dodatkowym utrudnieniem jest również kwestia przygotowania samej prezentacji oraz innych prezentowanych materiałów. Zdaniem Katarzyny tylko prawidłowo przygotowane treści mogą być użyteczne dla osoby niedowidzącej lub niewidomej: *Mało, kiedy zamieszczone ilustracje, grafiki mają podpisy. Tylko dzięki nim byłabym w stanie dowiedzieć się, co tam jest przedstawione.* Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku treści dodanych do prezentacji w formie tzw. zrzutu ekranu. Jak tłumaczy Katarzyna: *Pliki dodane w formie grafiki nie są czytane przez program, który analizuje treść prezentacji. Dla programu slajd z taką formą treści nie istnieje. Tym samym dla mnie też go nie ma....* Adam, który również jest osobą niewidomą, wskazał podobny problem, który dotyczy

materiałów zapisywanych w formacie pdf: *Są dwa rodzaje – jedne pliki program odczytuje, a z innymi ma problem. Warto byłoby to uspołnić – wypracować dobre praktyki dotyczące formy zapisu plików. To by dużo ułatwiło, obecnie muszę wiele plików sam adaptować.*

AD. 4. STUDIOWANIE TRADYCYJNE A ZDALNE

Studiowanie od marca 2020 r. uległo całkowitej zmianie. W wyniku trwającej pandemii COVID-19 system nauczania musiał zostać bardzo szybko przekształcony z tradycyjnego, rozumianego jako nauczanie stacjonarne, w nowy – prowadzony w pełni zdalnie. Porównując jakość kształcenia tradycyjnego oraz zdalnego, każdy z rozmówców stwierdził, że nie odczuwa, by jakość nauczania się zmieniła. Adam powiedział: *Jak dla mnie, wszystko bez zmian. Materiał realizowany jest tak samo, więc na moim kierunku nie czuję różnicy.* Maria natomiast powiedziała: *Podejście wykładowców nie zmieniło się – ci, którym zależało, wciąż się starają.*

Wśród pojawiających się obaw związanych ze zdalnym nauczaniem zdecydowanie przeważała jedna – problemy techniczne, które mogą się pojawić w czasie codziennej nauki oraz sesji egzaminacyjnych. Jakub powiedział: *Bardzo stresuję się tym, że jakieś rozwiązanie zawiedzie. Że nie będę mógł odpowiedzieć, dokończyć egzaminu albo że wydarzy się cokolwiek innego tego typu.* Jakub dodał jednak, że jest jedna ogromna zaleta edukacji zdalnej – możliwość angażowania się w działania organizacji, które stacjonarnie miały utrudniony dostęp: *Dzięki temu mogę wreszcie działać i udzielać się w organizacjach studenckich. Wcześniej wymagałyby one ode mnie bycia na uczelni cały dzień, a teraz pracuję, kiedy tylko chcę.*

Rozmówcy zostali również zapytani o to, jakie mają preferencje dotyczące formy nauki, a więc czy chcieliby powrotu na uczelnię. Zdania osób badanych były podzielone.

Jakub powiedział o tęsknocie za relacjami studenckimi: *Nie tęsknię za nauką na uczelni, ale za ludźmi. Ich mi bardzo brakuje.* Również Tomasz chętnie powróciłby do nauki tradycyjnej: *Studiuję wychowanie fizyczne, więc siłą rzeczy bywam na uczelni bardzo często, nawet teraz w czasie pandemii. Lubię przebywać z ludźmi, więc bardzo czekam na zakończenie nauki zdalnej.*

Adam jest natomiast zwolennikiem nauki zdalnej: *Nie mam potrzeby jeździć na uczelnię. Wszystkiego możemy przecież słuchać w domu.* Z kolei Katarzyna

i Maria zwróciły uwagę na uciążliwość dojazdów do uczelni. Katarzyna wspomniała, że: *Dojazdy są męczące, dlatego uważam, że wykłady zdalne są dużym wybawieniem. Ćwiczenia powinny odbywać się stacjonarnie, bo wtedy więcej jesteście w stanie nauczyć, ale w kwestii wykładów – nie ma takiej konieczności.* Maria powiedziała zaś: *Na co dzień chodzę o kulach, co bardzo mnie męczy, więc nauka zdalna bardzo mi odpowiada. Czasem przejście z sali do sali wymagało ode mnie dużego wysiłku.*

AD. 5. WSPARCIE UCZELNI

Główną formą wsparcia, omawianą przez badanych, są biura ds. osób z niepełnosprawnościami. Tomasz, jako jedyna osoba spośród badanych, podkreślił, że wie o istnieniu biura, natomiast nie korzysta z tej formy pomocy: *Fajnie, że istnieje taka inicjatywa, natomiast ja nie korzystam w ogóle z tego wsparcia, bo nie jest mi ono potrzebne.* Pozostałe osoby wskazały w rozmowach na stały kontakt z biurem.

Wśród wymienianych zalet tej formy wsparcia najczęściej pojawiały się ułatwienia kontaktu z wykładowcami. Jak wspomina Adam: *Biuro pomagało wszystko zorganizować – kontaktowali się bezpośrednio z wykładowcami, przekazywali im informacje dotyczące przysługujących nam zmian w formie zaliczeń czy materiałów.*

W trzech wypowiedziach pojawił się wątek pomocy ze strony asystenta. Adam wspomniał: *Gdyby nie przydzielony asystent, odnalezienie się na uczelni zajęłoby mi dużo więcej czasu. Ogrom zatłoczonych korytarzy był trudny do pokonania samodzielnie.* Podobną opinią podzieliła się Katarzyna: *Asystent bardzo mi pomagał w funkcjonowaniu. Dzięki niemu z większą łatwością mogłam się poruszać po budynkach uczelni. Z pomocy asystenta korzystał również Jakub, który zwrócił uwagę na kwestie związaną z wiekiem asystenta: *Asystent-student to najlepsze, co mnie spotkało. Tylko student potrafi innego studenta wprowadzić w ten nowy świat.**

Badani zwrócili również uwagę na wady oferowanego przez uczelnię wsparcia. Kluczowym problemem jest jakość komunikacji pomiędzy osobami z niepełnosprawnościami a biurem ds. osób z niepełnosprawnościami. Maria wspomniała: *Biuro działa, indywidualnie pomagają, ale globalnie jest problem. W przypadku, kiedy psuje się winda, dowiaduję się o tym dopiero wtedy,*

gdy próbuję z niej skorzystać. Jakub, jako osoba, która porusza się na wózku, także poruszył temat komunikacji: Mam poczucie, że nikt o nas nie pamięta. To bardzo istotne wiedzieć, że coś nie działa. Kiedy winda jest niesprawna, nie mam szans dostać się na większość zajęć.

Za formę wsparcia oferowanego przez uczelnię można również uznać nastawienie wykładowców do studentów z niepełnosprawnościami. Wszyscy rozmówcy w tej kwestii podkreślili, że większość osób prowadzących jest ukierunkowana na pomoc. Zdaniem Jakuba: *Wykładowcy traktują mnie nie jako osobę, której wszystko trzeba ułatwiać, ale jako osobę, która ma po prostu dodatkowe, inne wymagania.* Tomasz podzielił się podobnym spostrzeżeniem: *Czuję wsparcie, szczególnie wtedy, kiedy fizycznie nie jestem w stanie czegoś wykonać. Wykładowcy modyfikują wymagania, tak by były dla mnie osiągalne, ale nigdy ich nie obniżają.*

AD. 6. REKOMENDACJE DLA UCZELNI

W odpowiedziach badanych najczęściej rekomendowane były wdrożenia lub rozwinięcia obecnie realizowanej edukacji społecznej oraz poprawa komunikacji.

Zdaniem rozmówców kluczową kwestią jest edukowanie społeczności akademickiej. Metodą zaproponowaną przez Tomasza było organizowanie projektów lub happeningów pozwalających na przybliżenie osobom sprawnym tematu niepełnosprawności. Jak podkreślił Tomasz: *„Ważne, by ludzie wiedzieli, że niepełnosprawność to nie temat tabu. Jesteśmy normalnymi ludźmi, mamy tylko trochę inne potrzeby niż pozostali.* Aspekt dotyczący edukowania poruszyła również Maria, która wskazała na konieczność zwiększania kompetencji osób pracujących w biurach wspierających osoby z niepełnosprawnościami: *Wiele zależy od człowieka, ale wydaje mi się, że często sami nie wiedzą, jak można nam pomóc, przez co działania biura zdają się bardzo chaotyczne i nieprzemyślane.*

Drugim wyzwaniem jest poprawa komunikacji pomiędzy studentami z niepełnosprawnością a pracownikami uczelni. Adam zwraca uwagę, że studenci mogliby uczestniczyć w projektowaniu rozwiązań mających na celu poprawę infrastruktury uczelni: *Często o nowych rozwiązaniach dowiadujemy się przypadkiem, już po wdrożeniu. Nikt nie pyta, czy na przykład nowy system jest funkcjonalny.* Adam jako przykład trudności podał program komputerowy

stosowany przez uczelnię podczas sesji egzaminacyjnych. Aplikacja zmusza do zamknięcia wszystkich pozostałych programów, które bezpośrednio nie dotyczą egzaminu. Tym samym zamykane są również narzędzia pomagające osobom niewidomym w odczytaniu treści egzaminacyjnych.

Studenci zwracają także uwagę na potrzebę opracowania systemu umożliwiającego szybką wymianę informacji pomiędzy biurem ds. osób niepełnosprawnych a studentami. Jak wspomina Jakub: *Niejednokrotnie o awarii wind na uczelni dowiadywałem się dopiero po pokonaniu półtora godzinnej drogi z domu na uczelnię. BON zapominał nas o tym poinformować na czas. Z podobnym problemem, spotkała się Maria: Systematycznie zdarzało się, że windy były wyłączone z użytku. Nikt nie mówił, dlaczego i na jak długo. Dla mnie to ogromne utrudnienie.*

WNIOSKI

Przedstawione badanie pozwoliło na osiągnięcie postawionych celów. Pierwszym z nich (badawczym) była analiza sytuacji osób z niepełnosprawnościami na wybranych uczelniach wyższych w Polsce. Drugim (praktycznym) było zarekomendowanie rozwiązań opartych o ideę projektowania uniwersalnego.

Analiza jakościowa pozwoliła wyłonić kilka głównych tematów dotyczących projektowania uniwersalnego w edukacji, z uwzględnieniem perspektywy studentów niepełnosprawnych. Dwa główne obszary wymagające poprawy to infrastruktura uczelni oraz współpraca uczelni ze studentami.

Wśród barier architektonicznych wskazywano nieprzemysłane ułożenie mebli w salach zajęciowych i miejscach wspólnych, a więc w najważniejszych dla studenta miejscach na uczelni (Olechowska, 2020). Problem ten mógłby zostać rozwiązany poprzez zaproszenie studentów, w tym studentów z niepełnosprawnością do oceny wyposażenia i funkcjonalności poszczególnych pomieszczeń i sal dydaktycznych. Efektywne projektowanie rozwiązań powinno uwzględniać indywidualne potrzeby wszystkich potencjalnych użytkowników (Burgstahler, 2012), także poprzez ich włączenie w proces projektowy (Kelley, Kelley, 2019; Michalska-Dominiak, Grocholiński, 2019).

Drugim obszarem wymagającym poprawy jest nauczanie i komunikacja. Studenci wskazywali na niski poziom dostosowania materiałów dydaktycznych do potrzeb osób z niepełnosprawnością (m.in. niewłaściwe formaty plików uniemożliwiające odczytanie treści przez osoby z niepełnosprawnością dotyczącą wzroku). Wielu wykładowców nie udostępnia dodatkowych opracowań, co ułatwiłoby naukę w przypadku występowania barier komunikacyjnych. Jak wskazują Raymond Orkwis i Kathleen McLane (1998), materiały dydaktyczne powinny zawierać podpisy do wszystkich materiałów audio, wideo oraz graficznych, a także odwołania bibliograficzne z odpowiednio sformatowanymi plikami (Orkwis, McLane, 1998). Warto także wykorzystywać nowe technologie do wdrażania nauczania w modelu blended-learning, który łączy zalety nauki stacjonarnej i nauki online, wspierając kwestie dostępności nauczania dla różnych grup, między innymi studentów zza granicy (Barłóg, Stradomska, 2020).

Przedstawione w niniejszym artykule badanie ma istotne ograniczenie związane z liczbą osób badanych, wnioski są oparte na doświadczeniach pięciu osób. Przedstawione w artykule analizy można potraktować jako pilotażowe, tworząc na tej podstawie kwestionariusz do badań ilościowych. Interesujące byłoby przeprowadzenie badań dotyczących satysfakcji z nauki osób z niepełnosprawnością po wdrożeniu rekomendowanych zmian.

Jednocześnie uzyskane wyniki potwierdzają, że konieczne są dalsze badania dotyczące wdrażania w szkolnictwie wyższym rozwiązań opierających się na idei projektowania uniwersalnego, ponieważ obserwuje się trudności, które mogłyby zostać z łatwością wyeliminowane, takie jak ułożenie mebli w salach czy dostosowanie formatu prezentacji. Podstawową potrzebą jest zatem zwiększenie świadomości uczelni w obszarze umiejętnego badania potrzeb użytkowników, w tym przypadku studentów z niepełnosprawnościami. Przedstawione wyniki mogą zatem stanowić wskazówkę dla polskich uczelni w obszarze planowania i realizacji projektów odnoszących się do likwidowania barier i usprawniania dostępności dla studentów, takie jak konkursy „Uczelnia dostępna” czy programy POWR. Istotne jest nie tylko wyposażanie uczelni w nowoczesną architekturę i sprzęt, ale równie ważne jest zwiększanie wiedzy i świadomości całej społeczności akademickiej w obszarze zasad nowoczesnej i dostępnej uczelni (Craig, Smith, Frey, 2022; Gargiulo, Metcalf, 2022).

Docelowo zapewnienie podstawowych potrzeb edukacyjnych (Olechowska, 2020; Przybyszewska, 2016, Ślusarczyk, 2016) związanych z dostępnością może ułatwiać procesy rozwojowe, zwiększając motywację do aktywności własnej i rozwoju studentów (Bronfenbrenner, 1979; Maslow, 2018).

REFERENCES

- Barłóg M., Stradowska M. (2020). New technologies in teaching : challenges and individual, group or educational development opportunities. in: R. Majka, M. Różalska, A. Treska-Siwoń (ed.). *In/Exclusions : social responsibility of institutions*, 201–222. Copernicus Center Press.
- Bowe F. (2000). *Universal Design in Education: Teaching Nontraditional Students*. Bergin & Garvey.
- Bronfenbrenner U. (1979). *The ecology of Human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Burgstahler S. (2012). *Universal design in education: Principles and applications*. University of Washington.
- Brzezińska, A. I., Kaczan, R., Piotrowski, K., Rękosiewicz, M. (2011). *Odroczona dorosłość: fakt czy artefakt?* 4, 67 –107, Nauka.
- Creswell J. W. (2013). *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Craig S. L., Smith S.J., Frey B.B. (2022). Professional development with universal design for learning: supporting teachers as learners to increase the implementation of UDL, *Professional Development in Education*, 48:1, 22–37, DOI: 10.1080/19415257.2019.1685563
- Cumming, T.M., Rose, M.C. (2022). Exploring universal design for learning as an accessibility tool in higher education: a review of the current literature. *Aust. Educ. Res.* 49, 1025–1043, <https://doi.org/10.1007/s13384-021-00471-7>.
- Domagała-Zyśk E. (2015). Projektowanie uniwersalne w edukacji osób z wadą słuchu. W: M. Nowak, E. Stoch, B. Borowska (red.) *Z problematyki teatrologii i pedagogiki*, 553 –568. Wydawnictwo KUL.
- Drabik L., Sobol E. (2020). *Słownik Języka Polskiego*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ettedal A., Mahoney J.L. (2017). Ecological Systems Theory. In: K. Peppler (ed.), *The SAGE Encyclopedia of Out-of-School Learning*, 239 – 241. SAGE.
- Gargiulo, R. M. & Metcalf, D. (2022). *Teaching in today's inclusive classrooms: A universal design for learning approach*. Cengage Learning.
- Grabarek I., Mrochen I., Panasiwicz A., Zawadzka D., Wysocki M. (2019). *Moduły zajęć Projektowania Uniwersalnego w ramach wybranych obszarów kształcenia*. Narodowe Centrum Badań i Rozwoju.
- Kelley T., Kelley D. (2019). *Twórcza odwaga. Otwórz się na Design Thinking*. Wydawnictwo MT Biznes.
- Kuźnik M. (2018). *Szkoła jako przestrzeń wspomagania rozwoju*. 18, 37–46, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika.
- Maslow A. (2018). *Motywacja i osobowość*. Wydawnictwo PWN.

- Michalska-Dominiak B., Grocholiński P. (2019). *Poradnik design thinking – czyli jak wykorzystać myślenie projektowe w biznesie*. Wydawnictwo Onepress.
- Nygaard, K. M. (2018). *What is Universal Design – Theories, terms and trends*. IFLA WLIC 2018 – Kuala Lumpur.
- Olechowska A. (2020). *Specjalne potrzeby edukacyjne*. Wydawnictwo PWN.
- Orkwis R., McLane K. (1998). *A Curriculum Every Student Can Use: Design Principles for Student Access*. ERIC/OSEP Topical Brief. Office of Educational Research and Improvement (ED), Washington, DC.
- Przetacznik-Gierowska M, Tyszkowa M. (2011). *Psychologia rozwoju człowieka*. Wydawnictwo PWN.
- Przybyszewska D. (2016). *Charakterystyka systemów kształcenia dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w Szwecji, Republice Federalnej Niemiec, Grecji i we Włoszech*, 39, 271–290, *Studia Edukacyjne*. DOI: 10.14746/se.2016.39.16
- Ślusarczyk C. (2016). *Edukacja włączająca w szkołach wyższych w Polsce*, 123, 181–189, *Ekonomiczne Problemy Usług*.
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Dz.U.2019, poz. 1696, tekst jednolity.

ENDNOTES

- ^[1] Imiona osób badanych zostały zmienione w celu zachowania ich anonimowości.